

Nr 215.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående visst avtal mellan aktiebolaget Vin- & spritcentralen och Mo och Domsjö aktiebolag; given Stockholm slott den 17 mars 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 17 mars 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, anför:

Mo och Domsjö aktiebolag har i skrivelse den 29 augusti 1936 hemställt att vid bolagets sulfittfabriker få uppföra sulfitspritfabriker, nämligen i första hand vid Domsjö i Västernorrlands län och sedermera vid Hörnefors i Västernorrlands län. I skrivelse den 13 januari 1938 har bolaget sedermera förklarat sig fullfölja ansökningen allenast vad beträffar fabrik vid Domsjö, där det vore avsikten att årligen tillverka en kvantitet icke understigande 4

miljoner liter sprit av 99.5 procent alkoholhalt. Bolaget vore i stånd att tillverka och försälja sulfitsprit till ett väsentligt billigare pris än det, som nu befintliga sulfitbrännerier erhålla för av dem tillverkad sprit. Utan att binda sig vid någon viss siffra hölle bolaget före, att bolaget kunde åtnöjas med ett pris för liter 95-procentig sprit, som med 4 öre understeg det pris, som spritcentralen för det dåvarande betalade till aktiebolaget Svensk sprit.

I P. M. den 23 maj 1938 har Mo och Domsjö aktiebolag skriftligen sammanfattat uttalanden, gjorda av representanter för bolaget vid besök hos kommerskollegium den 28 april 1938. Det framhålles, att bolaget inom närmaste framtiden bleve nödsakat att nedlägga åtminstone ett av sina sågverk. För beredande av sysselsättning för de arbetare, som därigenom bleve disponibla, hade uppmärksamheten fästs på möjligheten att starta en kemisk-teknisk industri vid Domsjö. Bolaget dreve därstädes redan en kloralkalifabrik med en tillverkning av 2,900 ton klor och 3,200 ton alkali. Beslut om utbyggande av denna fabrik till att omfatta en tillverkning av 5,000 ton klor och 5,500 ton alkali hade nyligen fattats. Vidare vore bolaget en av landets största tillverkare av silkecellulosa och hade i anslutning härtill inrättat ett modernt laboratorium och anställt förstklassiga kemister. Slutligen disponerade bolaget dels genom egna kraftstationer och dels genom ett långfristigt kontrakt med vattenfallsstyrelsen billig elektrisk energi i stor utsträckning.

Bolaget vore av den uppfattningen, att en egen tillverkning av sprit utgjorde en nödvändig förutsättning för upptagande av den ifrågasatta kemisk-tekniska industrien. Av ekonomiska skäl ansåge sig bolaget dock icke kunna upptaga sprittillverkning för ännu icke känt behov, utan måste åtminstone från början basera driften på ett leveranskontrakt med staten. En spritfabrik vid Domsjö hade en naturlig kapacitet på 6 miljoner liter 99.5-procentig sprit, och endast under förutsättning av ett betryggande kontrakt med staten av minst 4 miljoner liter kunde bolaget taga risken av ett bygge. Bolaget förklarade sig villigt att med representanter för statsintresset upptaga förhandlingar rörande det närmare utformandet av ett leveranskontrakt.

Bolaget åberopar ett utlåtande av professorn vid tekniska högskolan C. Kullgren med vissa tekniska synpunkter på en kemisk-teknisk industri vid Domsjö. Däruti framhålles som ett synnerligen viktigt önskemål, att den syntetiska organiska industrien inom landet kraftigt utvecklades. En av de viktigaste utgångsvarorna för en sådan industri vore vanlig alkohol, etylalkohol. Det vore önskvärt och behöfligt att alkohol stode till en dylik industris förfogande till så lågt pris som möjligt. Bolaget hade planerat en tillverkning av bland annat ättiksyra och acetylcellulosa och hade därvid förutsatt, att bolaget skulle självt tillverka alkohol. I själva verket vore det en ofrånkomlig förutsättning för att en sådan organisk-kemisk tillverkning överhuvud taget skulle komma i gång att erforderlig alkohol tillverkades på den plats, där den skulle vidare förärbettas.

Det vore uppenbart, att det komme att taga en betydlig tid, innan den

syntetiska organiska industri, som skulle använda en del av spriten, vore i full verksamhet. Inom landet finnes nämligen ringa erfarenhet på området och utvecklingen av denna teknik fordrade säkert mycken tid och betydande omkostnader. Under tiden måste den producerade och ej använda alkoholen kunna avsättas på annat område, det vill säga som motoralkohol. Men även när den syntetiska tillverkningen vore i full gång, borde fabriken hava rätt att försälja återstående del av alkoholen som motoralkohol, alldenstund tillverkningskostnaden för alkoholen sannolikt ställer sig lägre vid den större produktionen. Ett medgivande av dylik rätt kunde förbindas med villkoret, att inom en viss tid, vilken icke finge tagas till för kort, t. ex. inom fem år, en bestämd del av tillverkningen skulle av samma företagare användas för framställning av andra kemiska produkter. Det borde vara en för landet värdefull kombination, om en sådan överenskommelse kunde träffas. Då bolaget avsåg, att av alkohol tillverka ättiksyra för att därmed framställa andra produkter, torde det, framhåller professorn Kullgren slutligen, bli nödvändigt — för den händelse bolaget erhåller det stöd, som ligger i rätten att försälja viss del av alkoholen som motoralkohol — att därmed förbindes det villkor, att bolaget icke finge försälja ättiksyra till matättika. Tillverkarna av matättika, som sakna sådant stöd, skulle eljest komma i ogynnsamt läge. Eventuellt kunde det bli fråga om även andra likartade inskränkningar.

Jämte berörda framställning den 29 augusti 1936 från Mo och Domsjö aktiebolag ha inkommit tvenne andra ansökningar om tillstånd att tillverka sulfitsprit.

Den 3 juli 1936 anhöll *Hylte bruks aktiebolag* och *Rydö bruks och fabriks aktiebolag* om tillstånd att vid dem tillhöriga sulfittfabriker i Färgaryds socken i Jönköpings län, nämligen Hylte sulfittfabrik och Rydö sulfittfabrik, uppföra och driva fabriker för tillverkning av sprit ur avfallslutarna till en beräknad sammanlagd årlig tillverkningskapacitet av omkring 2 miljoner liter 99.5-procentig sprit.

Den 10 juli 1936 anhöll *Munkedals aktiebolag* om liknande tillstånd för den bolaget tillhöriga Munkedals sulfittfabrik i Foss socken i Göteborgs och Bohus län. Ansökningen avsåg en tillverkningskapacitet av omkring 0.5 miljon liter 99.5-procentig sprit.

Över de olika ansökningarna ha först hörts vederbörande länsstyrelser och kontrollstyrelsen. Kontrollstyrelsen, som avgivit utlåtande den 19 februari 1937, har jämväl överlämnat yttranden i ärendet från aktiebolaget Svensk sprit den 9 och 23 september 1936, från Svenska cellulosaforeningen den 17 och 28 i samma månad samt från aktiebolaget Vin- & spritcentralen den 6 oktober 1936.

Hela utredningsmaterialet har sedermera remitterats till kommerskollegium, som med utlåtande den 14 november 1938 överlämnat jämväl införskaftade yttranden från rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap den 17 maj 1938 och från ingenjörsvetenskapsakademien den 2 juni samma år. I

huvudsaklig anslutning till kollegiets yttrande torde jag nu få lämna en närmare redogörelse för ärendet.

Lämpligheten av en utvidgning av sulfitsprittillverkningen har i de avgivna utlåtandena bedömts mycket olika, beroende på den utgångspunkt från vilken frågan ansetts böra upptagas till prövning.

Länsstyrelserna i Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Västernorrlands samt Västerbottens län ha icke något att erinra mot bifall till föreliggande ansökningar.

Aktiebolaget Svensk sprit anför, att redan förefintliga sulfitsprittfabrikers kapacitet högst betydligt överstiger den avsättning av sulfitsprit, som kan beredas. På grund av rådande avsättningssvårigheter hade dessa fabriker under senare år aldrig kunnat gå med full drift. Enligt bolagets förmenande måste under dylika omständigheter ett anläggande av nya sulfitsprittfabriker vara en ur nationalekonomisk synpunkt förkastlig åtgärd. Bolaget gör i detta sammanhang vidare gällande, att redan förefintliga sulfitsprittfabriker i viss mån tillkommit på statsmakternas initiativ, men att dessa fabriker på grund av angivna avsättningssvårigheter vållat ägarna betydande förluster. Därest nu nya fabriker skulle få uppföras och härigenom ökade avsättningssvårigheter framkallas, syntes detta vara att beteckna såsom en föga rättvis åtgärd mot dem, som uppfört och under en lång följd av år, trots förenämnda svårigheter vidmakthållit de nuvarande fabrikerna. Beträffande sökandebolagens argument, att tillkomsten av nya sulfitsprittfabriker skulle vara av betydelse med hänsyn till transportförhållandena, anför aktiebolaget Svensk sprit, att transporten av sprit i tankbåt eller tankvagn betingade en så ringa del av framställningskostnaden i övrigt, att det ur ekonomisk synpunkt ingalunda vore motiverat att bygga nya fabriker enbart för att kunna något sänka transportkostnaderna. På anförda skäl avstyrker bolaget bifall till föreliggande ansökningar.

Svenska cellulosaföreningen har på anförda skäl ansett sig icke böra taga ställning till ifrågavarande ansökningar.

Aktiebolaget Vin- & spritcentralen erinrar bland annat om att 1936 års bevillningsutskott — i samband med nämnda år föreslagen höjning av den för motorändamål avsedda omsättningen av sulfitsprit — anfört, att priset på sulfitsprit jämlikt 1934 års beslut i ärendet borde motsvara den verkliga tillverkningskostnaden vid ett välskött medelstort bränneri, varvid handelsvinst å spriten icke finge beräknas. Priset å sulfitsprit vore i enlighet härmed i viss mån beroende av tillverkningens storlek, och hade utskottet sålunda funnit priset vid en ökad kvantitet kunna bestämmas till lägre belopp, än om kvantiteten bibehölles oförändrad. Utskottet förutsatte, att vad sålunda framhållits borde vinna beaktande vid bestämmandet av priset å den myckenhet sulfitsprit, som kunde komma att inköpas. I anslutning härtill fäster aktiebolaget Vin- & spritcentralen uppmärksamheten därå, att ett bifall till nu föreliggande framställningar skulle medföra, att samma totala försäljningskvantitet sulfitsprit skulle komma att fördelas å flera sprittfabriker än

för närvarande, samt att medeltillverkningen å varje bränneri på så sätt skulle komma att minskas, varigenom det förbilligande av tillverkningskostnaden, som bevillningsutskottet åsyftat, skulle utebli. Bolaget framhåller vidare, att vissa olägenheter skulle kunna tänkas uppkomma vid upphandlingen av sulfitsprit för det fall, att nya fabriker komme till stånd och dessa icke anslöte sig till de nuvarande fabrikernas försäljningsorgan, aktiebolaget Svensk sprit (med vilket Vin- & spritcentralen nu hade att förhandla vid alla inköp av sulfitsprit). Enligt spritcentralens åsikt skulle svårigheter sålunda kunna komma att uppstå vid fördelningen mellan de nya fabrikena såväl inbördes som i förhållande till aktiebolaget Svensk sprit rörande vilken myckenhet sprit som skulle upphandlas från dessa olika intressenter. Spritcentralen bemöter slutligen det till stöd för inrättande av spritfabriker i Hylte och Rydö anförda argumentet, att behov av spritfabriker skulle föreligga i denna del av landet för undvikande av alltför långa transporter av sprit från fabriker i andra trakter.

Kontrollstyrelsen gör gällande, att förhållandena avsevärt förbättrats för sulfitspritindustrin, därigenom att kvantiteten årligen inköpt sulfitsprit ökats till 50 miljoner normalliter, men att sulfitspritsfabrikerna det oaktat alltjämt vore nödsakade att på grund av otillräcklig avsättning av sulfitsprit i större och mindre grad inskränka driften. Som stöd härför åberopas, att under år 1936 samtliga sulfitspritsfabriker under längre eller kortare tid nödgats avbryta tillverkningen. Kontrollstyrelsen finner ådagalagt, att den nuvarande kvantitetsregleringen icke kunde anses lämna rum för spritproduktion vid ytterligare ett antal spritfabriker, utan att ett försämrat läge skulle inträda för de nuvarande fabrikanterna. Bifall till nu föreliggande ansökningar skulle enligt kontrollstyrelsens förmenande medföra, att de hittillsvarande fabrikanterna i stort sett återfördes till det otillfredsställande läge, de tidigare intogo och ur vilket statsmakterna genom vidtagna regleringsåtgärder velat förhjälpa dem. Såvitt kontrollstyrelsen kan finna, måste ett tillmötesgående av sökandebolagens framställningar förutsätta, att frågan om den omfattning, i vilken motorsprit skall med stöd av det för importörer och tillverkare lagstadgade inköpstvänet försälas, på nytt upptoges till behandling av statsmakterna och därvid erhöles sin lösning i ungefär den riktning, som anvisades av 1933 års motorbränslesakkunniga. Dessas förslag avvisades emellertid på sin tid av statsmakterna, och kontrollstyrelsen kunde icke bedöma, huruvida ändrade förutsättningar för förslaget numera skulle föreligga. Kontrollstyrelsen vitsordar det av spritcentralen anmärkta förhållandet, att tillkomsten av ett antal nya fabriker sannolikt skulle komma att få ofördelaktiga konsekvenser dels i avseende å priset på sulfitsprit, dels ock i organisatoriskt hänseende beträffande försäljningskvantiteternas fördelning mellan de olika tillverkarna m. m. På anförda skäl avstyrker kontrollstyrelsen bifall till nu föreliggande ansökningar.

Ingenjörsvetenskapsakademien överlämnar förutom eget yttrande jämväl utlåtande från en kommitté, som varit tillsatt för att i enlighet med av Kungl.

Maj:t till akademien lämnat uppdrag verkställa utredning rörande syntetiska metoder för framställning av flytande motorbränsle.

Akademien erinrar till en början om, att akademien i underdånig skrivelse den 5 april 1938 uttalat, att tillverkning av alkohol genom förjäsning av träsockret i sulfitolut utan tvivel utgör en av de viktigaste utvägarna att ersätta importerat motorbränsle. I sagda skrivelse hade akademien tillika anfört, att även i ett nödläge, då cellulosatillverkningen måste inskränkas, syntes sprittillverkningen kunna säkerställas och eventuellt utvidgas, dels genom vissa anordningar vid driften av sulfittfabrikerna, dels ock genom försockring av trä på annan väg. Av akademien framhålles, att beredskaps-synpunkten är en av de huvudsynpunkter, ur vilken sistnämnda kommitté bedömt nu föreliggande fråga och funnit sig böra under vissa förutsättningar tillstyrka tillstånd till ökad sprittillverkning genom utvidgning av redan befintliga anläggningar eller genom skapandet av nya. Kommitténs uttalanden gåvo vid handen, att den tekniska utvecklingen numera fört därhän, att viktiga kemiska storindustrier äro baserade på alkohol såsom råvara samt att med tillhjälp härav kunna framställas produkter, som äro av betydelse både i fred och under avspärrning. Tillgången på *billig* sprit förklaras emellertid utgöra en nödvändig förutsättning för att inom vårt land en dylik organisk kemisk industri skall kunna komma till stånd. Akademien, som finner vad av kommittén föreslagits vara värt allvarligt beaktande, förklarar sig slutligen med upprepat understrykande av de ovan anförda motiven för en ökad sprittillverkning med styrka framhålla vikten av att erforderliga åtgärder för skapandet av ökad tillgång på alkohol utan dröjsmål bliva vidtagna.

Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap betonar, att sulfitspriten har betydelse för landets försvarsberedskap, *dels* såsom råvara för vissa kemiska industrier (teknisk sprit) *dels ock* som drivmedel för motorer (motoralkohol). Den tekniska spriten förklaras icke blott vara av intresse för redan existerande industrier utan även kunna användas som utgångsmateriel för nya tillverkningar såsom s. k. konstmassor, råkautschuk, lösnings- och torkningsmedel för färger m. m. Enligt kommissionens åsikt finnas förutsättningar i vårt land för upparbetande av en organisk kemisk industri i större skala, vilken i så fall skulle baseras på trä och träkemiska produkter. För sådana tillverkningar, som här avses, skulle spritproduktionen spela en särdeles viktig roll. Kommissionen finner fördenskull utsikterna att här i landet få till stånd en mera utvecklad organisk kemisk industri vara i hög grad beroende av de existensvillkor, som beredas ifrågavarande spritproduktion. Beträffande sulfitspitens användning som motorbränsle förklaras ingen meningsskiljaktighet råda därom, att en ökad tillverkning av motoralkohol skulle i beredskapshänseende vara av allra största vikt. I sammanhang härmed påpekar kommissionen, hurusom under senaste tid vissa uppfinningar hava gjorts, som kunna förväntas ytterligare förhöja spritens användbarhet för motordrift. Vidare framhålles hurusom en av ingenjörsvetenskapsakademien tillsatt sakkunnigkommitté nyligen ut-

talat, att tillverkning av motorsprit vore en av våra viktigaste vägar att ersätta importerat motorbränsle samt den enda metod av förevarande slag, som i närvarande stund vore fullt klarlagd för svenska förhållanden. Enligt kommissionens åsikt innefattar sulfitsprittfabrikationen i sig betydande utvecklingsmöjligheter i avseende på framställning av inhemska kemiska produkter av skilda slag och speciellt av flytande bränslen, och anses det icke uteslutet att över sprittillverkningen utfinnas nya vägar, ledande till framställning av billigare bränslen än motoralkohol. För att intresse skall kunna skapas för utexperimenterandet och anpassandet av nyssnämnda nya metoder, synes det emellertid kommissionen vara nödvändigt, att reglerings-systemet på hithörande område icke får sådan effekt, att framställningen av sulfitsprit och användningen av motoralkohol försvåras. Rikskommissionen förklarar sig tillstyrka bifall till föreliggande ansökningar samt uttalar såsom angeläget att allvarliga ansträngningar göras för att undanröja de svårigheter, som för närvarande äro förbundna med en ökad produktion av sulfitsprit. Kommissionen föreslår, att såväl den nu bedrivna som den i ansökningarna avsedda produktionen av sulfitsprit tillåtes under viss begränsad tid fortgå i full utsträckning. Den sprit, som därunder icke skulle kunna få avsättning i öppna marknaden, finner kommissionen böra i beredskapssyfte lagras för statens räkning. Under den tid detta system påginge, borde, enligt kommissionen, tillverkarna från statens sida intresseras för grundande av en inhemsk organisk kemisk industri, baserad på sulfitsprit, samt för utfinnande av nya produkter och tillverkningsmetoder för en dylik industri.

Efter en redogörelse för innehållet av här förut refererade yttranden lämnar *kommerskollegium* i sitt eget utlåtande i ärendet först en översikt över produktions- och avsättningsförhållandena m. m. för sulfitsprittindustrien, varav följande må anföras.

Sulfitsprittindustriens utveckling.

Tillverkning av sulfitsprit upptogs i kommersiell skala för första gången inom landet år 1909 av Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag vid dess fabrik i Skutskär. Ytterligare två fabriker kommo i gång 1911. Den under världskriget rådande bristen å bland annat motorbränsle medförde förbättrade avsättningsmöjligheter för sulfitsprit med resultat att åren 1916—1921 tillkommo ett flertal nya fabriker. Vid början av 1920-talet funnos anläggningar med en uppgiven total kapacitet av omkring 20 miljoner liter 95-procentig sprit, d. v. s. i runt tal 40 miljoner normalliter (med 50 procent alkoholhalt). På grund av de försämrade avsättningsförhållandena, som inträdde under efterkrigskrisen m. fl. omständigheter, blev snart driften över lag inskränkt och vissa fabriker nedlades. I stället tillkom med tiden en ny fabrik så att numera 20 sulfitsprittfabriker finnas i verksamhet, av vilka 14 uppgivas vara inrättade för tillverkning av sprit med tillräckligt hög alkoholhalt (cirka 99.5 procent) för användning som motorsprit. Sulfitsprittfabrikerna äro följande.

Bergvik,	tillhörig	Bergvik och Ala nya aktiebolag,
Billerud,	»	Billeruds aktiebolag,
Essvik,	»	Sundsvalls cellulosaaktiebolag,
Göta,	»	Sulfitaktiebolaget Göta,
Hammarby,	»	Storviks sulfitaktiebolag,
Iggesund,	»	Aktiebolaget Iggesunds bruk,
Karskär,	»	Korsnäs sågverks aktiebolag,
Konga,	»	Konga aktiebolag,
Kramfors,	»	Kramfors aktiebolag,
Kvarnsveden,	»	Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag,
Nyhamn,	»	Nyhamns cellulosaaktiebolag,
Skoghall,	»	Uddeholms aktiebolag,
Skutskär,	»	Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag,
Slottsbron,	»	Billeruds aktiebolag,
Strömsbruk,	»	Strömsbruks aktiebolag,
Sund,	»	Sunds aktiebolag,
Svartvik,	»	Trävaruaktiebolaget Svartvik,
Svanö,	»	Svanö aktiebolag,
Vallvik,	»	Sulfitaktiebolaget Ljusnan,
Vivstavarv,	»	Vivstavarvs aktiebolag.

Den statliga regleringen av sprittillverkningen.

Enligt 21 § förordningen angående tillverkning och beskattning av brännvin äger tillverkare försälja av honom tillverkat brännvin allenast till parti-handlare med rusdrycker (aktiebolaget Vin- & spritcentralen) ävensom för export. Därjämte kan tillverkare med tillstånd av kontrollstyrelsen få använda sprit i egen rörelse. Avsättningen till sistnämnda ändamål har hittills till kvantiteten varit obetydlig.

Avsättningen genom ovannämnda partihandelsorgan (spritcentralen) blev genom beslut av 1934 års riksdag reglerad i huvudsak enligt följande riktlinjer, som tillämpats från och med den 1 oktober 1934. Potatisbrännerierna tillförsäkrades rätt att årligen få leverera en kvantitet potatisråbrännvin, svarande mot inköpsbehovet av sprit för framställning av spritdrycker för förtäring ändamål, under det att sulfitisprittfabrikernas samt jäst- och melassbränneriernas leveranser bestämdes till att omfatta behovet av sprit för tekniska ändamål samt motoralkohol. Därest annat slag av brännvin än potatisbrännvin försäljes till förtäring ändamål, är spritcentralen skyldig att under samma år använda i stort sett motsvarande kvantitet potatisbrännvin för tekniska ändamål.

1924 års förordning om särskild skatt å bensen och motorsprit trädde beträffande bensen i kraft den 1 juni 1924 men skulle enligt de första bestämmelserna beträffande motorsprit vinna tillämpning först den 1 juli 1929. Bensinskatten, som enligt 1924 års bestämmelser utgjorde 5 öre för liter, höjdes 1927 till 6 öre, 1931 till 8 öre genom påläggande av tilläggsskatt med 2 öre, 1932 till 10 öre och 1938 till 12 öre för liter. Uppskov med ikraftträdandet av bestämmelserna om den ursprungligen till samma belopp som bensinskatten bestämda skatten å motorsprit har successivt medgivits, senast till den 1 juli 1940. Trots skattebefrielsen för motorsprit ha prislägena för denna och för bensen icke varit sådana, att spriten varit konkurrenskraftig som motorbränsle, såsom närmare påvisas i det följande. Vid 1934 års reglering ansågs för den skull, att det för säkerställande av att redan anlagda fabriker skulle äga möjlighet att fortsätta tillverkningen borde genom särskilda åtgärder beredas möjlighet för avsättning årligen av en spritkvantitet av 40 miljo-

ner normalliter, d. v. s. den tidigare beräknade sammanlagda tillverkningskapaciteten hos befintliga sulfitsprittfabriker. Därför infördes skyldighet för bensinimportörer och bensintillverkare att inköpa motorsprit i en omfattning, som kvartalsvis av Kungl. Maj:t fastställes till en viss procentuell andel av importen, respektive tillverkningen av bensin. Till förbrukarna distribueras spriten ingående i s. k. lättbetyl, vars sammansättning enligt år 1936 utfärdade bestämmelser skall vara 25 procent alkohol och 75 procent bensin. De av Kungl. Maj:t fastställda procenttalen och de resulterande årsmedeltalen för den ålagda inköpsskyldigheten hava varit följande (med kompletteringar för tiden efter utlåtandets avgivande).

År	K v a r t a l				Vägt medeltal
	1:a	2:a	3:e	4:e	
1934	—	—	—	3.6	3.6
1935	3.6	2.7	2.7	2.9	2.91
1936	2.9	2.9	2.9	3.3	3.00
1937	3.3	3.3	2.2	2.8	2.84
1938	2.8	2.8	2.5	2.2	2.54
1939	2.0	2.0	.	.	.

Till den 1 oktober 1936 utgjorde den till bensinfirmorna på grundval av gällande inköpstvång försålda spriten årligen cirka 17 miljoner volymliter (33.4 miljoner normalliter). Från nämnda dag höjdes emellertid denna tvångsavsättning av motorsprit till årligen 38.4 miljoner normalliter, vid vilken kvantitet den alltså kvarstår. Trots denna ökning har ovannämnda procenttal i stort sett visat en sjunkande tendens, vilket givetvis beror på ökning av bensinimporten.

Utom som motorbränsle beredes sulfitspriten avsättning till hushålls- och tekniska ändamål, så att totala årliga avsättningen enligt 1934 års reglering som nämnt till en början blev 40 miljoner normalliter. Avsättningen av sulfitsprit till nyssnämnda ändamål är ej genom statliga bestämmelser begränsad, varför den ökar vid ökad efterfrågan, i den mån avsättning för sprit av annan tillverkning ej måste beredas. Redan 1935 kunde nämnda årskvantitet ökas till 45 miljoner liter, 1936 till 50 miljoner liter och 1937 till 53 miljoner liter. För försäljningsåret $\frac{1}{10}$ 1938— $\frac{30}{100}$ 1939 har avtalats om leverans av 58 miljoner normalliter.

Produktionsmöjligheter och avsättningsförhållanden.

De befintliga sulfitsprittfabrikernas årskapacitet uppgives nu vara avsevärt större än vid genomförandet av 1934 års reglering, vilket torde kunna förklaras med att dels tillgången av lut ökats genom att massatillverkningen stigit och luten bättre tillvaratas, dels vissa fabriker utbyggts och dels förbättringar genomförts i fråga om driften. För närvarande lära på flera håll ytterligare utvidgningar av ett eller annat slag vara planerade eller redan igångsatta. Dessutom torde flerstädes förberedas anordningar för såväl förbättrad uttagning av luten som vissa förändringar i massakokningsförfarandet därhän, att sockerutvinningen ur veden förbättras.

Det är svårt att angiva en exakt siffra för sammanlagda årliga kapaciteten vid de nu befintliga sulfitsprittfabrikerna. En fabriks kapacitet är nämligen beroende av flera faktorer. Sålunda sätta destillationsapparaternas avdestilleringsförmåga och absoluteringsanläggningens kapacitet en bestämd övre gräns för tillverkningens storlek. Liknande är förhållandet med jäs-

År	Fabrikernas tillverkning	A v s ä t t n i n g				
		Till hushålls och tekniska ändamål	Till renings- verken	Motorsprit	Export	Summa avsättning
1918	3,380	1,309	—	1,664	—	2,973
1919	5,381	1,900	286	497	403	3,086
1920	7,753	586	4,786	—	4,294	9,666
1921	6,978	452	58	—	6,091	6,601
1922	5,945	537	400	32	3,216	4,185
1923	1,666	696	523	87	1,307	2,613
1924	3,230	1,995	859	167	1,169	4,190
1925	6,550	2,083	857	959	1,091	4,988
1926	6,975	2,677	655	2,409	929	6,670
1927	8,400	2,422	598	3,507	1,389	7,916
1928	7,288	2,957	763	2,584	852	7,156
1929	11,314	3,471	1,298	4,828	1,200	10,797
1930	15,782	4,383	1,135	7,661	476	13,655
1931	14,312	4,368	1,787	8,548	93	14,796
1932	11,395	3,829	1,972	3,946	42	9,789
1933	19,004	5,457	1,809	8,626	102	15,994
1934	22,194	5,652	1,644	12,618	44	19,958
1935	25,478	4,986	2,188	14,320	76	21,570
1936	25,348	6,615	2,446	14,394	86	23,541
1937	26,875	8,819	1,786	17,034	81	27,720

karens och övriga behållares rymd, ehuru gränsen kanske härvidlag ej är lika skarp, som den nyssnämnda. Slutligen är tillgången till lut och dennas halt av jäsbara sockerarter avgörande, men kunna inom en viss ram påverkas av sättet för massakokningens bedrivande och lutens mer eller mindre fullständiga skiljande från cellulosan. Helt naturligt förefinnes dock en övre gräns för utvinningen av lut per framställd viktsenhet sulfitcellulosa, ehuru det möter svårighet att angiva en bestämd, allmänt gällande siffra. Överslagsvis lär man för ögonblicket kunna vid full drift räkna med en total kapacitet hos landets sulfitsprittfabriker av åtminstone 60 miljoner normalliter och kanske ej obetydligt mera. Genom nyssnämnda utvidgningar och förbättringar vid driften lär man emellertid enligt uppgift inom förhållandevis kort tid kunna utöka årskapaciteten till över 80 miljoner normalliter.

Detta resultat kan dock uppnås endast vid full drift av cellulosafabriker-na. Gå dessa med inskränkt drift, såsom för närvarande är fallet, kan givetvis ej maximikapaciteten hos sprittfabrikerna utnyttjas, åtminstone ej i de fall, då fabrikerna äro inrättade för tillgodogörande av all den vid full drift erhållna luten. Över huvud taget torde man på längre sikt böra räkna med att maximikapaciteten genomsnittligt ej fullt uppnås.

Kollegium vill i anslutning till det förut anförda ej underlåta att understryka, att tillverkningskvantiteten av sulfitsprit är direkt beroende av till-

verkningen av sulfittcellulosa, som får anses vara i ganska hög grad konjunkturbetonad. Avsättningen av sulfitsprit synes återigen vara, visserligen icke helt oberoende av konjunkturerna, men dock betydligt mera stabil. Det kunde då anses befogat om vissa utjämningslager av sprit förefunnnes, som helt eller delvis tömdes för att tillfredsställa efterfrågan under tider, då massatillverkningen är liten, och åter fylldes, då sprittillverkningen kan drivas i stor omfattning. Såvitt kollegium kunnat finna, räkna emellertid varken spritfabrikerna eller spritcentralen normalt med lagerhållning av sådan omfattning, att den kan anses vara av verklig betydelse i nämnda hänseende.

I föregående tabell sammanfattas tillverkningen och avsättningen av sulfitsprit (således icke annan skattefri sprit, som avsatts till samma ändamål) åren 1918—1937 i 1,000-tal liter, beräknade till 100 procent alkoholhalt. I normalliter räknat rör det sig sålunda om dubbla kvantiteterna.

Utom sulfitsprit försäljas för hushålls- och tekniska ändamål såväl melass- och jästsprit till en årlig kvantitet av omkring 6 miljoner normalliter som den sekunda sprit, vilken vid spritcentralens rektifieringsverk erhålles vid framställning av förtäringssprit. Kvantiteten dylik sekunda sprit har genom tekniska förbättringar sedan 1934 successivt minskats från omkring 3 miljoner till omkring 0.5 miljon normalliter årligen. Den totala försäljningen av hushålls- och teknisk sprit har ökat från 17.6 miljoner normalliter försäljningsåret 1934/35 till 24.7 miljoner liter försäljningsåret 1937/38. För avsättningen av sulfitsprit har kunnat tillgodoräknas ej blott den ökning av avsättningen, som inträtt, utan även nämnda minskning av tillgången på sekunda sprit.

Till vad sålunda anförts rörande den svenska sulfitspritindustriens aktuella avsättningsförhållanden har kollegiet fogat följande allmänna reflexioner.

Det torde kunna förutses, att för den händelse avsättningen av hushålls- och teknisk sprit framdeles skulle ökas i samma proportion som under senare år, och förutsatt att nuvarande avsättningsprinciper bibehållas, den tidpunkt ej lär vara långt avlägsen, då de existerande sulfitsprittfabrikernas leveranskapacitet, sådan den ovan angivits, är uppnådd, särskilt om man därvid räknar med en viss säkerhetsmarginal för eventuella inskränkningar av massaproduktionen. Vidare bör man kanske också taga hänsyn till att möjligen tillverkningen av melass- och jästsprit av någon anledning kunde minskas.

För eventuellt inom de närmaste åren genom anläggning av spritfabriker av högre storleksordning tillkommande leveranskapacitet av sulfitsprit kan emellertid nyssnämnda marknadsutveckling ej bereda plats, utan andra utvägar måste sökas. Då på grund av prisläget export i nämnvärd omfattning knappast kan tänkas och man därjämte lär få förutsätta, att avsättningen för förtäringsåndamål alltjämt kommer att förbehållas potatisspriten, återstår bland åtgärder, som inom ramen av nu tillämpat reglerings-system omedelbart kunna tillgripas för beredande av avsättning för större mängder sulfitsprit, egentligen endast ökning av tvångsinblandningen av motoralkohol.

Importen enligt handelsstatistiken och tillverkningen enligt industristatistiken av bensin från och med år 1934 framgår av följande sammanställning, vari även till jämförelse upptagits den kvantitet, som på grund av gällande bestämmelser legat till grund för de ålagda spritinköpen.

Å r	Tillverkning	Import, netto	Summa tillverkning och import	Kvantitet varå sprit- inköpen beräknats
	1,000-tal liter	1,000-tal liter	1,000-tal liter	1,000-tal liter
1934	17,074	477,878	494,952	120,379 (ett kvartal)
1935	14,273	528,747	543,020	534,510
1936	16,300	589,394	605,694	592,115
1937	18,338	561,035	679,373	665,495
1938 jan.—sept. bruttoimport..	.	(541,359)	.	.

Efter en inköpsprocent av 3.6 motsvarar den nuvarande tvångsavsättning-
en av omkring 38.4 miljoner normalliter (cirka 19.5 miljoner volymliter) en
bensinkvantitet av cirka 543 miljoner liter, d. v. s. något över 1935 års
kvantitetsgrund för beräkningen av skyldigheten till spritinköp. 1937 års
motsvarande bensinkvantitet skulle vid en inköpsprocent av 3.6 medgivit
avsättning av i det närmaste 24 miljoner volymliter motoralkohol. Den med
ledning av fastställda inköpsprocenter beräknade motsvarande kvantiteten
uppgick till 18,915,000 liter. De verkliga leveranserna utgjorde något mera
eller 19,164,000 liter. Uppgifterna för innevarande års tre första kvartal
tyda på ytterligare ökning av bensinimporten i ungefär samma progression,
som under de ovan redovisade föregående åren.

Om inköpsprocenten återfördes till samma tal, som ansågs skäligt vid ti-
den för genomförande av gällande ordning, skulle sålunda redan nu ganska
avsevärda och framgent troligen ännu större kvantiteter motoralkohol vin-
na avsättning.

För närvarande synes i stort sett efterfrågan å lättbentyl visa tendens att
väl motsvara eller kanske t. o. m. överstiga tillgången. Härtill torde främst
bidraga, att lättbentyl visat sig vid nuvarande prisläge i förhållande till den
rena bensinen vara ett lämpligt motorbränsle, vilket vederbörande gärna
fortsättningsvis använda efter att en gång ha inställt sig på drift därmed.
Vidare torde 1936 års föreskrifter om inblandningsprocent av sprit i lättben-
tyl hava omöjliggjort avyttring under benämningen lättbentyl av motor-
bränsle med allt för låg sprithalt, varigenom en viss kvantitet försåld lättben-
tyl kommit att motsvaras av större kvantitet motoralkohol. Förhållandena
synas sålunda ur behovssynpunkt ligga jämförelsevis väl till i fråga om en
ökning av den för närvarande årligen tvångsavsatta kvantiteten av 38.4
miljoner normalliter.

Denna tvångsavsättning innebär en viss ekonomisk belastning på importö-
rer och tillverkare av bensin och därmed på motortrafiken.

Det i handelsstatistiken redovisade importvärdet (cif-värdet i svensk hamn)
å bensin har varit följande:

År 1934	6.3 öre per liter
» 1935	6.3 d:o
» 1936	6.9 d:o
» 1937	7.8 d:o

Tillägges till 1937 års importvärde skatt med 12 öre och tull med 0.1 öre
per liter, blir bensinpriset, exklusive lossnings-, frakt- och andra distribu-
tionskostnader samt företagervinst, närmare 20 öre per liter.

Enligt av statsmakterna givna direktiv, som åsyfta att såvitt möjligt eli-
minera fabrikernas vinstintresse av spritfabrikationen, skall vid spritcen-

tralens inköp av inhemsk sulfitsprit priset grundas på framställningskostnaden i ett välskött, medelstort bränneri.

Då nämnda grund för prissättningen första gången år 1934 tillämpades, torde med begreppet »medelstort bränneri» hava förståtts en fabrik med en årlig tillverkning av en miljon liter sprit med 95 procent alkoholhalt. År 1936 torde i stället hava räknats med en fabrik med 1.25 miljon liters tillverkning, då ju avsättningen stigit vid oförändrat antal fabriker. En fabrik av denna storlek motsvarar vid nuvarande sätt för sulfitsprittillverkningens bedrivande en produktion av sulfitmassa av omkring 30,000 ton per år men spritutbytet per viktsenhet massa torde, såsom redan anförts, i många fall med relativt små medel kunna ej obetydligt höjas. Med hänsyn till att självkostnaden — om övriga faktorer äro oförändrade — vid en större fabrik inom vissa gränser torde i stort sett ställa sig något lägre än vid en mindre, innebär den successiva ökningen av leveranskvantiteterna utan ändring av antalet fabriker, att inköspriserna hava sjunkande tendens.

Vid försäljningen av motorsprit till oljefirmorna tillkomma utöver det pris, som fabrikerna erhålla, dels kostnader för sulfitsprittfabrikernas försäljningsorgan, aktiebolaget Svensk sprit, och dels spritcentralens kostnader för bland annat denaturering.

Spritcentralens försäljningspris för motorsprit (vid fabrik) har varit följande för sprit med 99.5 procent alkoholhalt.

År 1935	30.37 öre per liter
Från $\frac{1}{11}$ 1936 till $\frac{14}{11}$ 1937.....	29.97 d:o
Från $\frac{15}{11}$ 1937 tillsvidare.....	25.64 d:o

På grund av vissa förhållanden är det sistnämnda priset något lägre och det närmast föregående något högre än som skulle motiveras av det nettopris, som fabrikerna erhållit under tiden från den 1 oktober 1936. Huruvida spritcentralens motsvarande försäljningspris i slutet av år 1939 skulle behöva höjas eller kan kvarstå vid det nu gällande beloppet, lär komma att bero på det pris, som enligt gällande bestämmelser kan komma att utgå till spritfabrikerna för det då började tillverkningsåret.

Övan anförda bensinpris av närmare 20 öre per liter och nyssnämnda spritpris vid slutet av 1937 torde ej vara fullt jämförbara, vad beträffar beräkningsgrunden. I själva verket torde bensinpriset böra höjas något för uppnående av rättvis jämförelse.

På grund av å ena sidan ökad skattebelastning och något högre importvärde för bensin under senare åren samt å andra sidan sjunkande spritpris har spänningen mellan prisen minskat, vadan den ekonomiska belastning för motortrafiken, som tvångsinblandning av motorsprit medför, torde vara relativt mindre nu än när 1934 års ordning genomfördes. Delvis beror denna utveckling på att statsmakterna avstått från att belasta motorspriten med skatt, trots att bensinskatten höjts, men i viss mån får den också som nämnt tillskrivas den minskning av spritpriset, som i huvudsak föranletts av ökningen av tillverkningskvantiteterna. Även om spritpriset genom ytterligare ökad omsättning och andra omständigheter framdeles skulle kunna sänkas, torde dock tills vidare böra räknas med att en fortsatt tvångsinblandning allttjämt kommer att innebära en ekonomisk belastning på motortrafiken, även om ingen ändring sker av nu tillämpad beskattning av bensin och sprit. Det nuvarande systemet innebär vidare för statens del ett avstående från skatt å motorsprit.

Kollegium tillåter sig i detta sammanhang erinra om, att collegium i sitt den 21 april 1915 avgivna betänkande med förslag angående åtgärder för främjande av sulfitsprittillverkningen ansåg sig kunna med bestämdhet ut-

tala, att avsättning av större mängder sulfitsprit endast kunde tänkas erhållas såsom motorbränsle och då i konkurrens med bensin. Med anledning härav föreslog kollegium en med hänsyn till då rådande prisförhållanden avpassad tull å bensin av 14 öre per liter.

I gemensamt utlåtande den 6 mars 1924 av kommerskollegium och kontrollstyrelsen i samråd med ingenjörsvetenskapsakademien hemställde kommerskollegium, att Kungl. Maj:t täcktes för riksdagen framlägga förslag om beskattning av bensin avsedd för motordrift med ett belopp av 10 öre för liter i syfte att bereda sulfitspriten möjligheter till ökad användning såsom motorbränsle. Som redan nämnts beslöt 1924 års riksdag, att en skatt av 5 öre för liter skulle utgå.

Vid nämnda tillfällen rörde det sig från kollegii sida om förslag till åtgärder, avsedda att beskattningsvägen åstadkomma sådan prisnivå för bensin, respektive motorsprit, att den senare finge en viss konkurrenskraft i fria marknaden. En sådan anordning kan vid det praktiska genomförandet hava vissa fördelar. Å andra sidan kan genom nu praktiserat tvångsförfarande samma resultat vinnas i fråga om avsättningen av motorsprit, samtidigt som totalbelastningen å motortrafiken likväl hålles vid en lägre nivå, därför att bensinskatten, om så finnes lämpligt, kan utgå med ett lägre belopp än som skulle vara behövligt om avsättningen ej vore tvångsreglerad.

Kollegiet övergår härefter till en diskussion av de skäl som ur allmänna synpunkter kunna föreligga att stödja sulfitsprittillverkningen.

Såsom framhålles såväl av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap som av ingenjörsvetenskapsakademien är spritens och icke minst motorsprits betydelse ur försvarsberedskapssynpunkt högst avsevärd. Bland de motorbränslen, som vid avspärrning skulle kunna tillverkas inom landet av egna råvaror spelar, även enligt kollegii uppfattning, motoralkoholen tills vidare den största rollen. Likaså är i fråga om andra beredskapsområden än transportväsendet spriten av betydelse, särskilt för ammunitionstillverkningen. Det mest effektiva ur försvarsberedskapssynpunkt vore tvivelsutan, om det, jämte en viss upplagring av sprit, redan i fredstid funnes en inom landet driven omfattande spritindustri, som i någon mån motsvarade de mest trängande behoven eller åtminstone lätt kunde utökas och, därest så ej redan vore fallet, inriktas på tillverkning av motorbränsle och andra för försvarsberedskapen lämpliga kvaliteter.

Vid sulfitsprittillverkningen nyttjas en råvara, som för närvarande finner föga användning för andra ändamål. Ur denna synpunkt vore en ytterligare utveckling av sulfitspritindustrien att hälsa med tillfredsställelse, även om man bortser från hänsyn till försvarsberedskapen. En olägenhet är givetvis, att sprittillverkningen normalt är direkt beroende av tillverkningen av sulficellulosa. Redan genom nuvarande relativt måttliga inskränkning av massaproduktionen synes exempelvis någon knapphet i tillgången kunna befaras inträda. Det är emellertid främst under fredsförhållanden, som denna olägenhet kan bli verkligt framträdande. Den borde dock i viss utsträckning kunna motverkas, till exempel genom uppläggning av utjämningslager, såsom redan tidigare påpekats. Under omständigheter, då kostnaderna få anses vara en fråga av sekundär betydelse, t. ex. om landet befinner sig i krig, synes det vara möjligt att lägga om tillverkningen i sulfitsprittfabrikerna därhän, att den mera direkt inriktas på sprittillverkning i ökad skala och mer eller mindre fullständigt avkopplas från sammanhanget med massatillverkningen. Det föreligger för närvarande två metoder utarbetade för för-

sockring av ved med syror, nämligen Schollers och Bergius-Hägglunds metoder. Det torde ej vara omöjligt att provisoriskt nyttja sulfittfabrikernas kokare för sådant ändamål. Det så erhållna sockret kan sedan — på samma sätt som sulfitlutens sockerinnehåll — förjäsas till alkohol. En av ingenjörsvetenskapsakademien i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse den 25 juni 1937 tillsatt kommitté för inhemskt motorbränsle har i preliminär rapport den 5 april 1938 hemställt om anslag å 25,000 kronor till utprovning av försockringsmetoder.

Problemet att under fredsförhållanden bereda avsättning för ökade kvantiteter sprit utan att allt för mycket belasta motortrafiken sammanhänger med möjligheterna att finna nya, tillräckligt omfattande användningsområden för alkohol. En viss lagring av sprit kunde visserligen ur försvarsberedskapssynpunkt anses välmotiverad, men på lång sikt kan denna utväg icke tänkas bereda tillräcklig avsättning.

Kommerskollegium har för närmare klargörande av de nuvarande avsättningsförhållandena sökt att för kalenderåret 1936 åstadkomma en detaljerad uppdelning av de av spritcentralen avsatta kvantiteterna skattefri sprit på olika användningsområden. Underlag saknas för en exakt uppdelning, varför nedanstående uppgifter få betraktas endast som approximativa.

Av spritcentralens totala omsättning år 1936 av 51,778,606 normalliter distribuerades 32,206,431 liter som motorsprit, 12,793,328 liter genom allmän försäljning och 6,778,847 liter till kemisk-tekniska fabriker, sjukhus, laboratorier, desinfektion m. m. Sistnämnda myckenhet kan uppskattas hava fått användning till följande ändamål, räknat i tusental normalliter:

Framställning av färger, färgsador, lacker och konsthartsprodukter . .	3,012
Framställning av krut, eter och kollodium	930
Ättikframställning	508
Vid sjukhus och för desinfektion i övrigt	353
Läder- och skinnberedning	344
Å apotek och vid läkemedelsberedning i övrigt	287
För polering, hattappretering och vid kemigrafiska anstalter	186
Inom tvätt- och tvålindustrien	140
I laboratorier	52
Diverse ändamål	967

Summa 1,000-tal normalliter 6,779.

Kvantiteterna i fråga torde beträffande ett flertal rubriker få betraktas som minimisiffror, då till vissa ifrågavarande ändamål troligen gått åtskilligt av vad som redovisats såsom allmän försäljning, vilken dessutom också innefattar hushållsförbrukningen m. m.

Det framgår av det anförda, att den tekniska spriten har en mycket differentierad användning inom folkhushållet. Man kan på grund av denna omständighet kanske våga räkna med en tämligen säker och förmodligen med åren något stigande avsättning av teknisk och hushållssprit. Någon så hastig och stark avsättningsökning, att den ur förevarande synpunkter kunde bli av verklig betydelse, lär dock kunna förväntas, endast försåvitt nya moment tillkomma. Kollegium anser, att det icke saknas utsikter till att nya, på alkohol som råvara grundade industrier skulle kunna framväxa, för den händelse erforderlig medverkan från statsmakternas sida kan påräknas. Det är dock svårt att kvantitativt bedöma, vad som härvidlag skulle stå att vinna inom överskådlig tid. En av de sökande, Mo och Domsjö aktiebolag, framställer positiva förslag beträffande vad bolaget önskar genomföra under de närmaste åren.

Efter en översikt över vissa möjligheter till sådana tillverkningar framhåller kollegiet:

Själva sulfitsprittillverkningen kan bedrivas med användande av ett minimum av arbetskraft och har därför ur sysselsättningssynpunkt ej särskilt stor direkt betydelse. Ehuru den kemiska industrien över huvud taget i förhållande till produktionsvärdet har rätt liten effekt med avseende på beredande av arbetstillfällen, jämfört med åtskilliga andra grenar av näringslivet, ligger det dock i sakens natur, såsom också påpekas av Mo och Domsjö aktiebolag, att ett uppväxande av en på sulfitsprit grundad kemisk industri skulle vara av ett visst värde genom de ökade arbetstillfällen, som därigenom kunde tillskapas.

Kollegium anser starka skäl föreligga att från statens sida understödja en i och för sig naturlig utveckling mot längre gående förädling inom skogsindustrierna. Ett visst tekniskt-vetenskapligt underlag, som möjliggör en dylik utveckling över sprittillverkningen såsom ett mellanled, finnes redan, vilket av det föregående torde framgå. Det synes ej heller saknas utsikter, att forskningsarbete på de skogliga och träkemiska områdena i närmare eller fjärrare samband med förefintliga industrier skulle kunna leda till praktiskt värdefulla uppslag till nya tillverkningar.

Kollegiet ingår slutligen på en granskning av de skäl sökandena anfört för bifall till framställningarna. Beträffande de av sökandena anförda synpunkterna på läget av de ifrågasatta fabrikerna hänvisas av kollegiet till aktiebolaget Vin- & spritcentralens yttrande, i vad angår de föreslagna fabrikerna i Hylte och Rydö. I fråga om den föreslagna fabriken i Munkedal erinrar kollegiet, att i Göteborgs och Bohus län visserligen icke finnes någon sulfitsprittfabrik men att dock exempelvis fabriken i Göta har ett gynnsamt läge för tillgodoseende av Göteborg med omnejd.

Kollegiet anser på anförda skäl, att vad i de remitterade ansökningarna anförts icke utgör tillräckligt motiv för att nu medgiva, att sulfitsprittfabriker må anläggas i Hylte, Rydö och Munkedal. Däremot anser sig collegium kunna tillstyrka, att åtgärder vidtagas därhän, att Mo och Domsjö aktiebolag beredes möjlighet att igångsätta sulfitsprittillverkning vid Domsjö på villkor, som i huvudsak skulle innebära, att bolaget tillförsäkrades avsättning av en årlig kvantitet motorsprit av till en början omkring 4 miljoner volymliter, eller eventuellt annan lämplig myckenhet, och sedermera successivt mindre kvantiteter i sådan proportion, som kan finnas skälig, allt till ett pris för liter, vilket med ett skäligt belopp understiger det pris, som enligt nu gällande direktiv skall gälla vid spritcentralens inköp av inhemsk sulfitsprit. Avsättning för dessa kvantiteter motorsprit anser kollegiet böra beredas genom att den importörer och tillverkare av bensin åliggande inköpsskyldigheten av motorsprit fastställs till en årlig kvantitet, som motsvarar nu bestämd årlig inköpskvantitet motorsprit, ökad med ifrågakommande kvantitet av Mo och Domsjö aktiebolags tillverkning, och anmärker därtill, att merbelastningen av motorismen genom den föreslagna anordningen bleve relativt obetydlig, då motorspriten av detta bolags tillverkning skulle levereras till ett avsevärt lägre pris än övrig motorsprit.

På min anmodan ha kommerserådet H. Carlborg och verkställande direktören i aktiebolaget Vin- & spritcentralen E. Lyberg fört preliminära förhandlingar med Mo och Domsjö aktiebolag om ifrågasatta spritleveranser till aktiebolaget Vin- & spritcentralen samt verkställt i samband därmed erforderliga ytterligare utredningar.

Carlborg och Lyberg ha den 10 mars 1939 till mig ingivit en promemoria i ärendet.

Utredningsmännen anföra i promemorian bland annat följande:

Allmänna synpunkter. Enligt vad som uppgivits har bolaget trätt i förbindelse med en utländsk firma för förvärfvande av vissa licenser för framställning av produkter, för vilka etylalkohol ensam eller tillsammans med andra ämnen utgör utgångsmaterial. Veterligen hava dock bolagets planer ej tagit fullt fast form vad beträffar tillverkningsprogrammet, vars närmare utformande torde bliva beroende av undersökningar och kalkyler beträffande de olika möjligheter, som kunna föreligga.

Vad som för Sveriges del härutinnan skulle kunna anses vara aktuellt bland de hittills närmare utarbetade förfarandena, torde vara följande.

Redan nu är Sveriges tillverkning av ättiksyra till stor del och kanske huvudsakligen baserad på etylalkohol. Användningsområdet inom landet för ättiksyra kan utvidgas, exempelvis till framställning av cellulosacetat (acetylcellulosa), varur beredes s. k. acetatsilke, d. v. s. den sort konstsilke, som i egenskaper mest närmar sig natursilke. Även folier av cellulosacetat få användning inom betydelsefulla områden. I allmänhet har hittills som cellulosamaterial vid cellulosacetattillverkningen använts bomullsavfall, s. k. linters, men även sulfitcellulosa av bästa kvalitet synes kunna komma i fråga. Sulfitcellulosans förädling till cellulosacetatprodukter med hjälp av bl. a. sulfitsprit torde vara en tillverkning, som för Sveriges del ur råvarusynpunkt ligger väl till.

Vidare kan ur alkohol framställas aceton. Denna produkt finner alltmera ökad industriell användning som lösningsmedel i olika sammanhang, exempelvis vid beredning av cellulosalacker och av röksvagt krut, inom konstsilkeindustrien samt vid framställning av åtskilliga organiska föreningar. Även för tillverkning av andra lösningsmedel kan alkohol tjäna som utgångsmaterial. För närvarande, efter ett avsevärt prisfall å världsmarknaden under de allra senaste åren, är visserligen allmänna prisnivån för dylika lösningsmedel så låg, att lönsamheten av tillverkning i Sverige kan vara tvivelaktig, men förhållandena härutinnan torde måhända ändras. I varje fall synes man kunna räkna med ett stigande behov av lösningsmedel även i vårt land.

Nettoimporten beträffande vissa hithörande varugrupper redovisas i nedanstående sammanställning:

Nettoinförsel.

År	Aceton och acetanolja m. m. (stat. nr 527)		Lösningsmedel för lacker m. m. (stat. nr 531)		Cellulosalacker (stat. nr 583)	
	ton	1,000 kr.	ton	1,000 kr.	ton	1,000 kr.
1937	659	306	296	345	227	700
1936	608	471	265	319	202	666
1935	395	323	210	287	156	607
1934	279	211	292	372	137	542
1933	265	232	274	374	130	495

Vidare kan alkohol i viss utsträckning få användning som ett utgångsmaterial för konsthartstillverkning. Acetatcellulosa i gelatinerad form utgör exempelvis konsthartset Trolit W. Även för konstgjord kautschuk kan alkohol utgöra utgångsmaterial.

Slutligen må nämnas framställning av etylenglykol (vanligen benämnd endast glykol) ur alkohol. Glykol utgör ett värdefullt ersättningsmedel för glycerin inom skilda områden, exempelvis sprängämnestillverkningen.

Det synes vara påkallat, att de initiativ till framskapande av på etylalkohol grundade industrier, som framkomma, beredas möjlighet till utveckling, i den mån så från statens sida kan ske utan åsidosättande av andra viktiga synpunkter. Här föreligger nämligen till synes en av de för närvarande bäst kända och framkomliga vägarna till nyttiggörande av en del av de stora substansmängder, vilka nu förfaras genom att sulfittfabrikernas avfallslutar få bortgå utan användning, ej sällan under vållande av stora olägenheter genom att vattendrag förorenas.

I detta sammanhang må beträffande etylalkoholens betydelse för försvarsberedskapen erinras, att i händelse av krig behovet av teknisk sprit säkerligen kommer att ökas därhän, att de nu existerande tillverkningsmöjligheterna bliva otillräckliga. Ur denna synpunkt får tillkomsten även av en i förhållande till behovet så liten fabrik, som den vid Domsjö planerade, få hälsas som ett värdefullt tillskott till landets tillverkningskapacitet.

Ett problem av betydligt större dimensioner är säkrandet av tillgången av sprit och produkter därav som motorbränsle vid eventuell avspärrning av oljetillförseln. Ehuru givetvis av betydelse, kan den nu förevarande anläggningen i detta hänseende ej anses komma att spela någon mera avgörande roll vad kvantiteten beträffar.

Ej minst ur allmän social synpunkt synas insatser från såväl statens som enskildas sida vara påkallade beträffande ökad förädling inom skogsindustrierna. Mo och Domsjö aktiebolag motiverar sin framställning med bland annat hänvisning till att bolaget såge sig tvingat att inom närmaste tiden nedlägga åtminstone ett av sina sågverk och att det vore avsikten att sysselsätta arbetskraft, som därigenom bleve ledig, vid de planerade nya fabriker. Inom de norrländska skogsindustridistrikten torde på flera håll ställningen vara likartad. Genom rationalisering av sågverksdriften har antalet sågverk under de senaste decennierna stadigt minskats och försågningskoncentrerats till anläggningar med stor kapacitet. Samtidigt har antalet vid sågverken sysselsatta arbetare avtagit i ännu starkare proportion. Parallellt härmed befinner sig tillgången till försågningsbart virke i avtagande inom ett flertal betydelsefulla områden. Tendensen till minskad sysselsättnings-effekt hos sågverksindustrien är sålunda avhängig av flera samverkande faktorer och måste antagas bliva verksam ännu avsevärd tid framåt.

Man kan icke våga hoppas, att trämasseindustrierna skola kunna absorbera den inom sågverksindustrien frigjorda arbetskraften. Dels torde nämligen, redan med hänsyn till råvarutillgången, några mera avsevärda utökningar av tillverkningskapaciteten knappast vara att påräkna och dels måste man även här utgå från att en fortskridande rationalisering minskar behovet av arbetskraft per tillverkningsenhet.

För folkförsörjningen framstår det därför som angeläget, att inom skogsindustrierna föreliggande möjligheter till längre gående förädling och tillgodogörande av hittills ej utnyttjade råvaror tillvaratagas.

Beaktansvärda skäl synas sålunda tala för att Mo och Domsjö aktiebolag på i huvudsak det av bolaget föreslagna sättet beredes möjlighet att inom närmaste tiden igångsätta sprittillverkning i sådan omfattning, att tillverkningskostnaderna kunna hållas på möjligast låga nivå.

Nuvarande avsättningsförhållanden. Såsom följd av den alltjämt ökade avsättningen av sprit för hushålls- och tekniska ändamål har inköpskvantiteten sulfitsprit för det nu löpande tillverkningsåret 1938/39 satts till 58 miljoner liter av normalstyrka. Härvid har förutsatts, att, liksom under tiden därförut, skulle jämte sulfitspriten och den vid spritcentralens reningsverk erhållna sekunda spriten komma att disponeras jäst- och melasssprit till en kvantitet av 6 miljoner liter.

Emellertid har spritcentralen meddelat, att Svenska sockerfabriksaktiebolaget numera anmält sig förhindrat att under tillverkningsåret leverera den på bolaget därav tidigare belöpande andelen, 1,5 miljon liter, medan de svenska jästfabrikerna, ehuru för dem vissa svårigheter förelegat att anskaffa den erforderliga melassen, förklarat sig beredda att under tillverkningsåret leverera i det närmaste hela den på dem belöpande kvantiteten 4,5 miljoner liter. Samtidigt med att dessa leveranssvårigheter inträtt, har även sulfitspritfabrikernas produktionsförmåga minskats till följd av inskränkning i sulfittfabrikationen, vilket medfört, att de, trots vidtagna åtgärder för ett ökat spritutbyte vid de nuvarande fabrikerna, måste för fullgörande av sitt leveransåtagande anlita och till större delen under år 1938/39 förbruka det reservlager, som de under de gångna åren hopbragt. Från spritcentralens sida har därför gjorts uttalande om lämpligheten av att det medgäves spritcentralen tillstånd att vid läglig tidpunkt inköpa, förutom den till återförsäljning under tillverkningsåret i regel avsedda kvantiteten, en myckenhet av högst 7,6 miljoner volymliter för lagring, därav hälften 95 procent sprit och hälften motorsprit (minst 99,1 procent alkoholstyrka). Såsom ytterligare skäl till en sådan åtgärd har anförts bland annat, att, därest den för återförsäljning under året bestämda kvantiteten komme att överskridas, antingen därför att inköpsprocenten för motoralkohol satts för högt eller därför att avsättning av sprit för tekniska och hushållsändamål blivit högre under året än som beräknats, den erforderliga tilläggskvantiteten kunde tagas från reservlagret, liksom att, då inköpsprocenten varit för låg och avsättningen för nyss sagda ändamål mindre än beräknat, överskottet i den medgivna inköpskvantiteten kunde tillföras reservlagret.

Innebörden av bolagets erbjudande. Mo och Domsjö aktiebolags ansöknings avser att skapa ökade möjligheter för en kemisk-teknisk tillverkning, i vilken efter hand skulle komma till användning den kvantitet sprit, som i den ifrågasatta spritfabriken framställes. Under första året efter spritfabrikens färdigställande skulle, enligt vad bolaget meddelat, för sagda tillverkning tagas i anspråk 500,000 å 600,000 volymliter sprit. Av den årliga produktionskvantiteten sprit skulle återstoden, 4 miljoner volymliter eller ungefär 8 miljoner liter av normalstyrka, till en början i sin helhet och därefter i successivt minskad omfattning försäljas som motorsprit till spritcentralen, så att efter några års förlopp hela produktionen skulle användas uteslutande i den planerade nya industrien.

För de 8 miljoner volymliter, som sammanlagt beräknas stå till förfogande för försäljning under de två första åren, har sökandebolaget betingat sig ett pris av 20 öre för liter sprit med en alkoholstyrka av 99,1 procent på basis av ett pris cif Örnsköldsvik av 22 kronor för ton stenkol å 6,200 värmeenheter. Med hänsyn till rådande förhållande på sulfitecellulosamarknaden har bolaget förbehållit sig att, därest avtal med spritcentralen komme till stånd, kunna utsträcka leveranserna av sagda kvantitet över en tid av tre år, räknat från ingången av år 1940.

Konklusion. Ansökningen synes på grund av den ökade tillverkning inom landet av kemisk-tekniska produkter och de ökade arbetsmöjligheter, som ställas i utsikt, vara förtjänt av statsmakternas stöd, därest sådant utan

nåmnvärd olägenhet kan lämnas inom ramen för det nuvarande systemet för avsättning av skattefri sprit.

I sist sagda hänseende är läget sådant, att det för upprätthållande av berörda system är önskvärt, att en ökad kvantitet sprit under de närmaste åren göres tillgänglig för tillgodoseende av det i viss mån genom regleringen skapade behovet. I första hand bör detta ske genom att spritcentralen, utöver vad som regelmässigt uppköpes för att under året återförsäljas, får tillstånd att inköpa och hålla på lager intill 16 miljoner normalliter skattefri sprit, därav hälften 95 procent sprit och hälften motorsprit, vilket lager skall utgöra en reserv för användning när av mer eller mindre tillfälliga anledningar tillräcklig kvantitet sprit för året ej står till spritcentralens förfogande. Ett skäl för bifall till ansökningen är även, att från den av sökandebolaget planerade fabriken skulle kunna för närvarande levereras motorsprit till ett pris, som huvudsakligen på grund av den betydande produktionskvantiteten skulle avsevärt understiga det pris, 24.5 öre för volymliter, som för innevarande års leveranser av motoralkohol betalas till de nuvarande spritfabrikerna, representerade av aktiebolaget Svensk sprit.

På grund av föreliggande omständigheter torde hela den kvantitet motorsprit eller ungefär 16 miljoner liter av normalstyrka, som sökandebolaget beräknar ha tillgänglig för försäljning under de första tillverkningsåren, kunna av spritcentralen under de angivna förutsättningarna övertagas. Av sagda kvantitet skulle spritcentralen lagra ungefär hälften, varigenom ett reservlager av omkring 8 miljoner liter motorsprit av normalstyrka skulle erhållas. Återstoden, cirka 8 miljoner normalliter, skulle distribueras till importörer och svenska tillverkare av bensin enligt de för sådan distribution fastställda föreskrifterna.

Därvid uppställer sig till besvarande frågan, om denna senare kvantitet bör i sin helhet eller till viss del ligga inom eller om den bör helt läggas utanför den kvantitet av ungefär 38.4 miljoner liter av normalstyrka, som med tillämpning av 1936 års direktiv skall användas som motorbränsle. Då den ifrågasatta tilläggskvantiteten får anses vara av tillfällig natur och då en översyn av det nu i tillämpning varande systemet synes inom den närmaste tiden böra äga rum i sammanhang med utredning av frågan om lagring av sprit i beredskapssyfte, har det ansetts lämpligt att nu stanna vid det sistnämnda alternativet. Detta innebär, att den för importörer och svenska tillverkare av bensin fastställda inköpsprocenten, vilken för närvarande är 2.0, skulle under i övrigt oförändrade villkor stiga med högst en tiondel, d. v. s. till ungefär 2.2. Det torde böra erinras, att användningen av motorsprit med ett produktionsvärde av 20 öre för volymliter numera knappast medför någon ökad belastning av motortrafiken, så länge spriten är befriad från den skatt, som åvilar bensinen från och med den 1 juli 1938, eller 12 öre per volymliter. Däremot torde det sålunda förordade alternativet medföra, att staten för vart och ett av de två år, på vilka leveranserna i första hand tänkas fördelade, går förlustig inkomst av bensinskatt till ett belopp av 240.000 kr. utöver det belopp av c:a 2,300.000 kr., varmed för närvarande till följd av sprits användning som motorbränsle intäkten av samma skatt minskas.

Det förutsättes, att efter loppet av fem à sex år bolagets hela årsproduktion av sprit kommer till användning i dess kemisk-tekniska industri. I vilken omfattning bolaget må genom försäljning till spritcentralen vinna avsättning för spriten utöver nu omförmälda 16 miljoner liter av normalstyrka, lär senare böra bli föremål för Kungl. Maj:ts avgörande.

För leverans av den nu till försäljning avsedda kvantiteten skola gälla de villkor, som finnas angivna i ett promemorian bilagt förslag till avtal mellan sökandebolaget och spritcentralen. För senare leveranser skall priset be-

stämmas på ett motsvarande sätt med beaktande dessutom av eventuellt ändrade framställningskostnader; och skall, därest överenskommelse om priset ej kan träffas, prisfrågan hänskjutas till den prisenämnd, som omförmåles i 24 § av förordningen den 11 juni 1926 angående tillverkning och beskattning av brännvin.

Med avseende slutligen å framtida inköp av jäst- och melasssprit böra hit-tillsvarande bestämmelser om priset i detta sammanhang så till vida modifieras, att spritcentralen icke må utan Kungl. Maj:ts tillstånd inköpa sprit till högre pris än det, som för motsvarande kvalitet vid samma tid betingas för sprit, tillverkad av de till aktiebolaget Svensk sprit anslutna sulfitspritfabrikerna.

Det mellan Mo och Domsjö aktiebolag såsom säljare och aktiebolaget Vin- & spritcentralen såsom köpare uppgjorda förslaget till köpeavtal om motoralkohol har följande innehåll.

Köpet skall avse en kvantitet av 8 miljoner volymliter motorsprit med en alkoholstyrka av minst 99.1 procent, att levereras med hälften successive i mån av tillverkning och skeppningsmöjligheter under vartdera av åren 1940 och 1941. Om sådant av säljaren påkallas före utgången av år 1940, skall tiden för leveransens fullgörande, med oförändrade villkor i övrigt, utsträckas att omfatta tiden till utgången av 1942.

Priset skall baseras på en beräknad framställningskostnad av 20 öre för volymliter sprit med en alkoholstyrka av 99.1 procent i enlighet med säljarens produktionskalkyl, sedan däri beräknad framställningskostnad per liter sänkts med c:a ett halvt öre. Kolkostnaden har i denna kalkyl beräknats till 4.8 öre per liter, motsvarande i januari 1939 ett pris cif Örnsköldsvik av kr. 22: — per ton skotska småkol à 6,200 värmeenheter. Vid denna tidpunkt utvisade kommerskollegii officiella kolnotering cif ostkusthamn för motsvarande kolsort kr. 20: 68 per ton. Därest genomsnittspriset per ton skotska småkol enligt denna notering för månaderna juli 1938—juni 1939 med mer än 5 procent överstiger resp. understiger kr. 20: 68 per ton, skall det definitiva priset för år 1940 per liter sprit höjas resp. minskas i motsvarande grad, så att t. ex., om kolpriset stigit resp. fallit med 25 procent, spritpriset skall ökas resp. minskas med 1.2 öre per liter. På motsvarande sätt förfares med priset för återstående års leveranser.

Å det fastställda priset skall göras ett tillägg av 0.05 öre för varje tiondels volymprocent, varmed den levererade alkoholstyrkan överstiger 99.1 volymprocent.

Priset skall gälla netto vid bolagets spritfabrik.

Likvid skall erläggas den 10 i varje månad för den sprit, som säljaren under närmast föregående månad levererat till köparen.

För att avtalet skall träda i kraft förutsättes, att detsamma av kontrahenterna godkänts före utgången av år 1939.

Vid remissbehandlingen av de framställningar om rätt att anlägga sulfitspritfabriker i samverkan med pappersmassetillverkning, som inkommit från vissa företag, ha olika åsikter kommit till uttryck. Å ena sidan har häv-

*Departements-
chefen.*

dats, att den ifrågasatta utvidgningen av sprittillverkningen ej kan utan skada för berättigade enskilda intressen komma till stånd inom ramen för gällande spritreglering, å andra sidan har framhållits, att en sådan utvidgning är önskvärd för tillgodoseende av viktiga allmänna intressen; främst har åberopats önskvärdheten av att erhålla ökade sysselsättningsmöjligheter inom skogsindustrierna och av att förutsättningar skapas för uppbyggandet av en inhemsk kemisk industri, men vidare har hänvisats till det intresse som föreligger att i händelse av avspärrning äga företag som kunna täcka behovet av reservbränslen. Under den fortsatta utredningen har klarlagts, att hinder ej för närvarande behöva anses föreligga att medgiva viss ökad spritfabrikation, emedan avsättning för denna kan beredas utan begränsning i det skydd, som äldre företag åtnjuta genom gällande reglering. Med hänsyn till vikten av de intressen som åberopats till stöd för framställningarna har jag därför ansett mig böra förorda, att förslag framlägges för riksdagen avseende att på antytt sätt möjliggöra en ökad sprittillverkning i viss mån utom ramen för denna reglering.

Jag hemställer senare denna dag om bemyndigande att tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om en anpassning av gällande spritreglering efter de förändringar som inträtt i marknadsförhållandena; på behovet av en sådan anpassning ha icke minst de i anledning av här ifrågavarande framställningar verkställda utredningarna varit ägnade att rikta uppmärksamheten. I detta sammanhang kan jag därför förbigå detta spørsmål, vars besvarande ej är av omedelbar vikt för utformningen av det förslag jag här framlägger. Inledningsvis torde jag dock få i korthet utveckla de näringspolitiska skäl som synas mig tala för att frågan om viss utvidgning av sulfitsprittillverkningen upptages till prövning utan att resultaten av den av mig förordade utredningen avvaktas.

Mo och Domsjö aktiebolag har som ett av skälen för sin här ifrågavarande framställning anført, att bolaget såge sig tvingat att inom den närmaste tiden nedlägga åtminstone ett av sina sågverk. Det försörjningsproblem, som förorsakas av sågverksdriftens koncentration till ett fåtal större, modernt utrustade anläggningar och ibland därjämte av en direkt inskränkning av dess omfattning, påkallad av hänsyn till minskade råvarutillgångar, är aktuellt ej endast för Mo och Domsjö aktiebolags del, utan har varit orsak till allvarliga bekymmer även inom andra skogsindustridistrikt. Betydelsen härav ökas genom att utbyggnaden av cellulosaindustrien synes hava uppnått ett stadium, då någon mera omfattande utvidgning knappast är att förvänta. Under sådan omständigheter är det tydligen angeläget, att tillgängliga, i Sverige hittills oprövade vägar för utnyttjandet av förefintliga substanstillgångar bliva beaktade. Vid den sprittillverkning, det nu närmast är fråga om, är behovet av arbetskraft mycket begränsat, men inom den kemiska industri, som det vore sökandebolagets avsikt att igångsätta med alkohol som ett av utgångsmaterialen, lär ej saknas utsikter att arbete skall kunna beredas åt en ej obetydlig personal.

På det kemiskt-industriella området försiggår för närvarande en stark ut-

veckling och det synes — även oavsett sysselsättningssynpunkten — vara av vikt att de uppslag på området, vilka kunna framkomma inom landet, tillvaratagas och stödjas i den mån så kan ske utan åsidosättande av andra viktiga intressen. Bland möjliga tillverkningsobjekt med sprit som utgångsmaterial ha under utredningen av förevarande ärende nämnts bland annat ättiksyra, som i kombination med en annan skogsindustriprodukt, sulfitelulosa, kan användas för framställning av en sort konstsilke, acetatsilke. Andra möjliga produkter äro cellulosaaacetatfolier och vissa slag av konsthartser. Lösningsmedel, använda inom konstsilke- och lackindustrierna m. fl., utgöra också en sådan grupp av varor, som kunna tillverkas med etylalkohol som utgångsmaterial och som få allt mera ökad användning, ehuru prisläget för närvarande ej lär vara särskilt uppmuntrande för upptagande av nya tillverkningar därav. Vidare kunna nämnas glykol (etylenglykol), konstgjord kautschuk m. m. Det må i detta sammanhang påpekas, att representanter för Mo och Domsjö aktiebolag meddelat, att bolaget icke hade för avsikt att använda sprit för framställning av matättika, som redan tillverkas i tillräckliga kvantiteter på andra håll i landet.

En förutsättning för uppkomsten och utvecklingen av sådana nya industrier, som på av mig här angivna grunder synas vara förtjänta av det allmännas stöd, är tydligen tillgång i tillräckliga kvantiteter till billiga utgångsmaterialier, i förevarande fall närmast etylalkohol.

Mo och Domsjö aktiebolag har i föreliggande ansökningar uppgivit sig hava för avsikt att, om statsmakternas stöd erhålles, såsom underlag för en framtida kemisk industri anlägga en spritfabrik med en begynnelsekapacitet av minst fyra miljoner liter 99.5-procentig sprit. Bolagets tillgång till sulfitavfallslut beräknas motsvara en årstillverkning av minst sex miljoner liter sprit av denna alkoholhalt. Den på spritförädling inriktade industri, som bolaget har för avsikt att söka uppjobba, beräknas icke kunna under de närmaste åren förbruka mera än en del av denna myckenhet. För att i trots av sistnämnda omständighet kunna hålla nere tillverkningskostnaderna för spriten, vilka i betydande utsträckning äro kapitalkostnader och som det därför är önskvärt att fördela på en stor tillverkningsvolym, begär bolaget att under en övergångstid skall åt bolaget beredas avsättning för till en början rätt avsevärda kvantiteter sprit, vilka bolaget icke självt kan använda. Sammanlagt beräknas stå till förfogande för försäljning under de två första åren en kvantitet av åtta miljoner volymliter sprit av 99.5 procent alkoholhalt, motsvarande i runt tal sexton miljoner liter av normalstyrka. Det anses, att efter loppet av överslagsvis fem à sex år hela produktionen av sprit skulle komma att förbrukas vid bolagets egna anläggningar. Försäljningen av sprit skulle sålunda under nämnda period successivt minskas för att slutligen helt upphöra. Bolaget finner sig av naturliga skäl på nuvarande stadium ej kunna närmare angiva under huru lång tidsperiod eller på vad sätt i övrigt en dylik avveckling av försäljningen lämpligen bör ske.

Avgörande för frågan, huruvida önskat stöd kan beredas Mo och Domsjö

aktiebolag, är om möjligheter stå till buds att vinna avsättning för ifrågasvarande kvantitet sulfitsprit. I detta avseende föreligga vissa förslag från spritcentralen och kommerskollegium.

Aktiebolaget Vin- & spritcentralen har för sin del ansett önskvärt att vid läglig tidpunkt få inköpa, förutom den till återförsäljning i regel avsedda kvantiteten, en myckenhet av högst 7.6 miljoner volymliter sprit för lagring. Denna lagring anses erforderlig såsom ersättning för det reservlager av sprit, som de förefintliga sulfitspritsfabrikerna under de gångna åren hopbragt, men som under löpande leveransår måst anlitas för fullgörande av fabrikernas leveransåtagande, sedan deras leveransförmåga minskats genom företagna inskränkningar av tillverkningen av sulfittcellulosa. Reservlagret skulle enligt spritcentralens mening vara avsett för utjämning av tillgången inom den normala partihandeln med sprit. För den händelse spritcentralen bemyndigas att verkställa ifrågasvarande lagring, vore det spritcentralens avsikt att inköpa ungefär halva kvantiteten från Mo och Domsjö aktiebolag och återstoden från aktiebolaget Svensk sprit. Om så skedde, skulle inemot hälften av Mo och Domsjö aktiebolags för de första åren beräknade sammanlagda tillverkningsmängd vara disponerad.

Enligt de bestämmelser, som gälla rörande avsättningsförhållandena för skattefri sprit, avsättes på grund av den skyldighet att inköpa motorsprit, som pålagts bensinimportörer och bensintillverkare jämlikt beslut vid 1934 och 1936 års riksdagar, en årlig kvantitet av 38.4 miljoner liter sprit av normalstyrka, vilken, inblandad i bensin, distribueras som motorbränsle i form av lättbentyl. För närvarande, då samma utförsäljningspris tillämpas för bensin och lättbentyl, synes avsättningen av hela den tillgängliga kvantiteten av det sistnämnda motorbränslet ej möta svårighet, då lättbentylen anses i vissa fall hava egenskaper, som göra, att den föredrages framför den rena bensinen. Dessutom försäljes skattefri sprit för hushålls- och tekniska ändamål i år från år ökad utsträckning. Den försålda kvantiteten uppgick till 24.7 miljoner liter av normalstyrka under försäljningsåret 1937/38.

Av kommerskollegium har föreslagits, att Mo och Domsjö aktiebolags försäljningskvantitet skulle avsättas till förbrukare såsom motorsprit utöver den myckenhet motorsprit, som nu tvångsvis avsättes genom bensinfirmorna. Om enligt spritcentralens förslag ungefär hälften av Mo och Domsjö aktiebolags försäljningskvantitet under de första två åren skulle komma att lagras, behöver avsättning i den av kommerskollegium ifrågasatta ordningen övervägas endast för en kvantitet av åtta miljoner normalliter fördelad på två år.

För andra kalenderkvartalet 1939 är bensinfirmornas inköpsskyldighet av motorsprit fastställd till 2.0 procent av importen, respektive tillverkningen av bensin. Då nu gällande reglering av spritavsättningen år 1934 genomfördes, var motsvarande procenttal till en början 3.6. Talet har sedermera till följd av kraftigt stigande förbrukning av bensin minskats. För disposition av de ytterligare fyra miljoner normalliter, som under anförda omständigheter skulle årligen ifrågakomma för avsättning i enahanda ordning, skulle

procenttalet behöva höjas med omkring en tiondel under i övrigt oförändrade förhållanden.

Vid ett övervägande av de skäl som föreligga för bifall i huvudsak till Mo och Domsjö aktiebolags framställning och av de möjligheter som finnas att disponera den kvantitet sulfitsprit, vilken i så fall skulle övertagas av spritcentralen, har jag funnit tillräckliga motiv föreligga att föranstalta om närmare förhandlingar i ärendet mellan representanter för spritcentralen och bolaget. Förhandlingarna ha lett till upprättandet av ett förslag till avtal.

Enligt föreliggande avtalsförslag åtager sig aktiebolaget Vin- & spritcentralen att inköpa en kvantitet av åtta miljoner volymliter motorsprit under åren 1940 och 1941. Avtalet är avsett att träda i kraft om detsamma av kontrahenterna godkänts före utgången av år 1939. Säljaren har betingat sig rätt att före utgången av år 1940 påkalla leveranstidens utsträckande till att omfatta tiden till utgången av år 1942.

Priset för denna preliminärt avtalade leverans är baserat på en framställningskostnad av 20 öre för volymliter sprit med en alkoholstyrka av 99.1 procent under förutsättning av visst pris å stenkolf cif Örnsköldsvik. Vid ändring av stenkolspriset skall spritpriset ändras enligt i avtalet fastslagna grunder. Liksom i gällande avtal mellan spritcentralen och nu befintliga sulfitsprittfabriker, representerade av aktiebolaget Svensk sprit, skulle priset grundas på framställningskostnaden med eliminerande såvitt möjligt av tillverkarens vinstintresse. För senare leveranser än de i avtalet åsyftade torde priset böra bestämmas på motsvarande sätt med beaktande av eventuellt ändrade framställningskostnader. Därest överenskommelse ej kan träffas, skall prisfrågan jämlikt 24 § förordningen den 11 juni 1926 angående tillverkning och beskattning av brännvin hänskjutas till prisenämnd.

För innevarande års leveranser av motorsprit från aktiebolaget Svensk sprit betalas ett pris av 24.5 öre för volymliter, liksom även för jäst- och melassprit. För den av Mo och Domsjö aktiebolag tillverkade spriten är det sålunda fråga om ett avsevärt lägre pris än som för närvarande gäller för annan motorsprit. Såsom även i den i ärendet upprättade promemorian erinras, torde användningen av motorsprit med det nu ifrågavarande produktionsvärdet av 20 öre för volymliter knappast medföra någon nämnvärt ökad belastning av motortrafiken, så länge spriten är befriad från den skatt, som från och med den 1 juli 1938 åvilar bensin, eller 12 öre för liter (jämte tull med 0.1 öre för liter). Däremot skulle den ifrågasatta ökningen av tvångsinblandningen av motorsprit medföra en förlust för statsverket genom bortfall av bensinskatt till ett belopp av sammanlagt omkring 480,000 kronor under de två år, på vilka leveranserna i första hand tänkas fördelade.

Det preliminära avtalsförslaget synes mig utgöra en godtagbar basis för åtgärder från det allmännas sida till stöd för den av Mo och Domsjö aktiebolag planerade verksamheten. Därvid har jag särskilt beaktat, att aktiebolagets försäljning av sprit från den nu ifrågasatta anläggningen är avsedd att bliva av övergående natur och att avsättningen synes kunna ordnas utan

att nu gällande bestämmelser för avsättning av skattefri sprit väsentligt ändras. Under sådana omständigheter finner jag skäl tala för att Mo och Domsjö aktiebolags framställning vinner beaktande därhän, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen bemyndigas att med nämnda bolag träffa avtal i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget. Vad angår avsättningen av Mo och Domsjö aktiebolags sprittillverkning utöver eget behov under åren närmast efter den leveransperiod avtalet avser — varvid det närmast skulle bli fråga om en successiv nedskärning av den årliga myckenheten — torde detta spörsmål böra senare bli föremål för Kungl. Maj:ts avgörande.

För den händelse spritcentralen skulle erhålla det bemyndigande jag här förordat torde bestämmelserna om priset vid inköp av jäst- och melasssprit böra så till vida modifieras, att spritcentralen icke må utan Kungl. Maj:ts tillstånd inköpa sprit till högre pris än det, som för motsvarande kvalitet vid samma tid betingas för sprit, tillverkad av de till aktiebolaget Svensk sprit anslutna sulfitspritfabrikerna. Härigenom skulle nu rådande ordning för bestämmandet av priset å jäst- och melasssprit bibehållas.

Under hänvisning till vad jag sålunda anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

dels medgiva, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen må träffa avtal med Mo och Domsjö aktiebolag om inköp av viss mängd av aktiebolaget tillverkad sprit i enlighet med vad jag i det föregående förordat,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder för ordnande av avsättningsförhållandena på den svenska spritmarknaden, som de föreslagna inköpen kunna föranleda, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig angivna riktlinjer.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

P. J. Arrhenius.